

УДК:
316.334.3"20"

Прегледни
рад

ПОЛИТИЧКА РЕВИЈА
POLITICAL REVIEW
Година (XXII) IX, vol=24
Бр. 2 / 2010.
стр. 49-64.

*Петар Матић**

Институт за политичке студије, Београд

БУДУЋНОСТ ИНСТИТУЦИОНАЛИЗМА -ПРОЦЕСИ И ПРОМЕНЕ У XXI ВЕКУ-**

Сажетак

Основни циљ овога рада је да укаже на нове приступе у проматрању институција и њиховој актуелној кризи, која се развија паралелно са ретроградним економским тенденцијама. Руководећи се различитим хипотезама и методама у изради рада, аутор покушава да пружи неке модалитете за превазилажење тренутних тешкоћа кроз прагматичнији приступ институционалном инжењерингу. Убрзање историјских процеса, у великој мери онемогућује изградњу институција на старим основама. Неоинституционалистичка теорија покушава да изнађе одговоре на ова питања, повратком институционалне анализе у окриље политикологије као матичне дисциплине. Аутор анализом садржаја релевантних теоријских радова покушава да разграничи појмове новог и старог институционализма и да пружи поделу праваца у оквиру потоњег. Компаративна метода се употребљава на више примера, где се вреднују различите теорије новог институционализма.

Кључне речи: Институције, институционализација, институционализам, модернизација, транзиција, јавна политика, политички актери, политичка елита, ефикасност, легитимитет, демократизација

* Истраживач у ИПС, Београд

** Рад је настао у оквиру научног пројекта „Друштвене и политичке претпоставке изградње демократских институција у Србији“ (149057 Д), који се реализује у оквиру Института за политичке студије у Београду, а финансира Министарство за науку и технолошки развој Републике Србије.

ИНСТИТУЦИЈЕ, ИНСТИТУЦИОНАЛИЗАМ И ИНСТИТУЦИОНАЛИЗАЦИЈА

Концепти институција и институционализма заузимају централно место у области политичке анализе. Институционализам, у најопштијем смислу, представља теоријски правац, помоћу којег се посматра природа, друштвени извори и унутрашња конструкција институција. Савремени приступи институцијама се у мањој мери ослањају на комаративно вредновање институција, већ покушавају да укажу на њихове општедруштвене последице.

Истраживања која обухватају политичке институције указују на неке кључне тачке посматрања институција. Марч и Олсен, једни од твораца „неоинституционализма“, или новог институционализма уводе трихотомну поделу теорија.¹⁾ Ту се сврставају оне које:

1. проучавају природу институција, дефинишући их као специфичан облик уређења преко кога делују различити политички актери. Под политичким актерима се подразумевају партије, интересне групе, синдикати, итд, односно организације које свој ауторитет генеришу из подршке бирачког тела и из сопственог чланства. Основна претпоставка је да, рецимо, они синдикати који заступају интересе великог броја грађана (нпр. синдикати здравства и просвете) могу бити знатно утицајнији од малобројнијих или од неких струковних удружења. Код политичких странака ситуација је нешто другачија, јер се њихова снага мери, пре свега изборним резултатом. Тако, њихова моћ након одређених изборних циклуса варира у складу са подршком гласача. Међутим, ово не мора бити искључиви облик утицаја, јер неке странке могу располагати јачим полугама власти у односу на реални изборни резултат у оној мери колико их друге виде као пожељног партнера, дакле ако поседују коалициони потенцијал;

2. оне које имају нормативистички приступ, где се изградња институција схвата као резултат еволутивних процеса у политичком систему, у смислу стварања одређених норми (од устава, закона, подзаконских аката и сл.), којима се уређују друштвени односи. Овде се пре свега ради о друштвеним и политичким последицама правних норми. Очигледан пример правних норми са далекосе-

1) March, G, James, Olsen, P, Johan, "Elaborating the 'New Institutions'", *Oxford Handbook of Political Institutions*, 2006.

жним последицама на политички систем су такође, правила којима се уређују изборни процеси, јер утичу на стабилност институција, али и на селекцију политичких елита.²⁾

3. трећи приступ повезан је са развојем бихејвиоризма, посебно оне струје која се развила у америчкој теорији средином шездесетих година XX века. Он покушава да одгонетне природу политичких институција кроз људско понашање. Основна карактеристика ове гране мишљења је да деловање људи у широј заједници мора представљати императив институционалне изградње. У том смислу бихејвиоризам као примарно социо-психолошка теорија ослања се на читав низ сродних дисциплина, попут рецимо политичке антропологије. Сама институционализација се описује као скуп процеса који људско понашање претварају у правила неопходна за стварање, одржавање и укидање постојећих институција. Добра илустрација поменутог је институција омбудсмана која у Шведској постоји око два века, али се у већем броју држава уводи у савременом периоду. Потреба за институцијом омбудсмана развија се под притиском све снажнијих спољних и унутрашњих притисака за заштиту људских и грађанских права. Предност овог модела огледа се у чињеници да се институције развијају у складу са тежњама грађана, дакле оне морају бити усаглашене са њиховим потребама. Ово је нарочито значајно за земље у транзицији, где би модернизација требала бити заснована на синтези извесних напреднијих образаца институционалне изградње и очување сопствене традиције и позитивног наслеђа.

Сви побројани теоријски приступи институцијама показују да без адекватног сагледавања више елемената који спадају у опсег институционализације, не може бити рационалне изградње политичких институција. У центру неоинституционалног схватања стоји претпоставка да су институције, њихов капацитет и рационална поставка, најбитнији елементи квалитетног политичког живота и друштвеног развоја.

Институционализација представља процес путем кога се одговарајућа правила и норме унутар друштва претапају у систем институција и постају општеважећи принципи. Под општеважећим принципима се схватају они елементи који непосредно утичу на све друштвене субјекте, од самих грађана, преко удружења до при-

2) О утицају изборних система на политички живот у Србији видети у Јовановић, Милан, "Политичке последице изборног права", у *Политичке институције у политичком систему Србије*, Институт за политичке студије, 2008, стр. 43-96.

вредних и системских институција. За разлику од неинституционализованих норми и правила, код институционализованих постоји претпоставка санкције у случају нарушавања утврђеног кодекса. Сходно овом тумачењу, институција је само оно правило или норма која је прошла фазу институционализације и утемељена је у систему. Дакле, овде је реч о социолошком објашњењу одговарајућег процеса, који различите елементе, културне, идеолошке итд. или друштвено понашање у целини претвара у форме којима се уређују друштвене интеракције.

Институционализација се односи на социолошки приступ неинституционализму, јер се у фокусу истраживања налазе друштвени узроци увођења и имплементације одређених правила, њихови културолошки и вредносни корени. У том смислу, неопходно је извршити разграничење институционализацију од ширих модернизацијских процеса. Институције могу временом слабити и нестајати, као што могу напредовати и уводити се нове. Социолог Шмуел Ајзанштат је међу првим теоретичарима посветио пажњу процесима институционализације и модернизације. Институционализација се види као облик политичког развоја, а не искључиво делом ширих, модернизацијских процеса. Модернизацију прати еволутивност, док институционализација не поседује линеарну путању. Управо због тога Ајзенштат је указао на међусобне интеракције модернизације, општедруштвеног процеса и вредности политичког система, његове снаге или слабости.³⁾

Релевантан пример су ситуације када једна држава прелази са примене већинског или пропорционалног изборног система на мешовити. Тада се у првом плану налазе ефекти до којих ће то довести. У случају преласка са већинског на мешовити, тежи се повећавању сразмерности, одн. да се у што већој мери отклоне негативне последице већинског система. Ова идеја, нарочито је присутна у оним државама где постоји етнички образац колективне идентификације и велики број мањина, па се тежи њиховом укључивању у систем путем представништва у политичким институцијама. Такође, и извесни сегменти већинског представништва, као што су чвршћа веза бирача и изабраних или слободнији мандат представника остају у игри. У другом случају, укључивању неких вредности већинског система, дешава се обратно. Председник немачке

3) Eisenstadt, N, S, "Institutional Patterns of Political Modernisation", *Civilisations*, No. 4, 1962, стр. 461-472; "Institutionalisation and Change", *American Sociological Review*, Ap. 1964, стр. 235-247

асоцијације запослених, Хенкел, 1997. године упутио је немачкој влади препоруку да изврши корените уставне реформе, којима би се одговорило на измењене околности у свету. Поред предлога за бикамералну структуру Парламента, Хенкел је изразио уверење да би окретање ка чистом већинском изборном систему донело многе компаративне предности. Поред повећане одговорности изабраних, исказане гласањем за личности, а не за партијске листе, дошло би и до стабилизације владе, што би омогућило континуитет јавне политике. Тиме би се повратио углед институција и повећала јавна подршка владиним мерама. Социолошки дискурс неонституционализма би овде посебну пажњу посветио структуралним факторима промена, посматрајући и субјективне карактеристике које њима воде. Тако се и вредносни судови и партикуларни интереси узимају у разматрање. Социолог Миша Стојадиновић наглашава утицај вредности на институционализацију, тврђом да је за квалитетну друштвену демократизацију потребно обезбедити одговарајући миље, кроз развој политичке културе.⁴⁾

С друге стране, теорија рационалног избора полази са супротних позиција. Она, друштвене институције види као правила владавине, чисте норме, и разматра њихов утицај на друштвено понашање. Колективно понашање се посматра шире, док се институције сматрају правилима којима се уређују друштвени односи. Овај теоријски приступ покушава да пронађе улогу институција у формирању образаца тог понашања. Код горе поменутог примера промене изборних правила, модел рационалног избора би тежио да што прецизније прогнозира њихове будуће последице.

Основна идеја теорије рационалног избора је да институције постоје са циљем ограничавања индивидуалних слобода и да деловање појединаца треба да буде усклађено са друштвеним моралним кодексом. Она насупрот, социолошком институционализму, верује да су норме добре, јер стварају поредак у коме су појединци заштићени. Џејмс Медисон је у *Федералистичким списима* приметио да из угла „људи организованих у групе зарад заштите заједничких интереса, политичке институције могу бити посматране као средства за сузбијање опортунистичког понашања међу политичким елитама.“⁵⁾ Рационални избор повезан је са знатно вишим

4) Стојадиновић, Миша, “Србија пред изазовима“, *Српска политичка мисао*, 3/2009, стр. 213-230, 2009.

5) Цит. према Jan-Erik Lane, Svante Ersson, *The New Institutional Politics: Performance and Outcomes*, Routledge, 2002, стр.

нивоом прагматизма, јер он насупрот социолошком виђењу, институције види као својеврсни *меланж* правила. Из тога проистиче да су најшире институције саткане од већег броја субинституција. Према овом тумачењу, није нужна замена целокупне институције, већ је довољна промена само појединих делова да би се изменила целокупна слика.

Ако би смо рецимо, проматрали деловање политичких партија у систему, видели би смо да је оно одређено разним нормама, од којих свака има специфичну тежину. Промена само једног сегмента могла би се одразити на деловање поменутих политичких актера. Наведимо за пример поштравање њиховог финансирања, где би се за критеријум узимала подршка у бирачком телу, одн. изборни резултат. То би довело до драматичног укрупњавања на партијској сцени, и у крајњој инстанци имало утицај на стабилност политичког система.

Поређење два понуђена модела могуће је из неколико позиција. Са методолошког становишта, очигледно је коришћење различитих хипотеза и инструмената анализе институција. Док се социолошки правац ослања на историцизам, објашњење институција кроз процесе њиховог уобличавања у систему, рационални избор инсистира на емпирицизму, институционалној мерљивости. Социолошки институционализам покушава да истражи дијалектику промена и друштвене корене институција. Рационални избор, с друге стране, настоји да уведе квалитативне промене посматрајући понашање путем савремених метода, експерименталних игара, статистичке анализе емпиријских истраживања итд.

У односу на њихов контекст, ширину обухвата, постоје два дијаметрално супротна погледа. Институционални рационализам, упориште тражи у атомистичким концепцијама, код античких мислилаца Леукипа и Демокрита и у нововековној лајбницевој монадологији, верујући да су институције као и свеколики живот распарчане на најситније комаде, атоме. Социолошки тежи да институције посматра целовито и уопштеније. Социолошки институционализам почива на претпоставци да су институције актери по себи, јер поседују својствени образац деловања. Рационални избор то одбацује, везујући институције искључиво за њихов допринос будућем друштвеном понашању и уређењу.

СТАРИ И НОВИ ИНСТИТУЦИОНАЛИЗАМ

Модерни трендови, вођени таласима глобализације, облици њеног испољавања и умрежавања држава кроз све тешњу међузависност, довели су у питање самосталну и неометану изградњу институција. Притисци који долазе од најмоћнијих земаља и међународних организација у циљу успостављања критеријума институционализације, намећу пред државе обухваћене овим процесом многобројна питања и изазове. Стари или традиционални институционализам почивао је на матрици формално-правне анализе институција, без сагледавања процеса који воде ка њиховом формирању. За потребе дефинисања старог институционализма, потребно је јасно оивичити значење традиционалног, где у научној литератури постоје бројна и опширна одређења. Он се ослањао на многобројне друге дисциплине, придајући им већу пажњу.

У односу на другу крајност, модернизацију и модернизам, традиционализам се схвата као идеја очувања постојећих образаца деловања у друштву. Тако, Аптер традиционализам види као пандан модернизму, одн. као покушај очувања постојећих форми друштвеног понашања, насупротив иницијацији новог у систему. Са филозофског и социолошког аспекта, дискурс традиционализма идеолошки је близак конзервативизму, који ослонац тражи у прошлости, док се садашњост посматра као наставак већ постојећег друштвеног и политичког идентитета. Тако, систем поседује еволутивност, континуирани развој, док супротни, револуционарни процеси представљају коперникански обрт и неизбежно са собом носе дух модернизма. Отуда произилази да у већ јасно профилисаним и утемељеним системима постоји тежња елита да опстанак на својим друштвеним позицијама везују за идеале конзервативизма и очување традиционалних норми.

Насупрот томе, транзиција се повезује са модернизацијом и означава прелаз, промену елита и прилагођавање система новонасталим околностима. Актуелне транзиционе процесе обележавају изразита динамичност и имитативност. Овде се пре свега инсистира на брзини, а не на квалитету промена. У регијама и државама где је она присутна, динамика институционалних промена у већини случајева води ка институционалној „револуцији“. Дакле, транзиција као облик убрзане модернизације, или радикална модернизација, непосредно се повезује са изразитом друштвеном мобилизацијом и увећаном политичком партиципацијом. Ако се томе

дода да живимо у доба спектакла, када политика и институције постају део наше свакодневице, када се средствима масовних комуникација замењују старе навике, чинећи доступнијим све видове информација, тада се може рећи да примарну особину савременог друштва представља наглашена хиперполитичност, заинтересованост свих за политику, али и смањене могућности утицаја на њу.

С друге стране, нови институционализам обележен је повратком истраживања институција у окриље политикологије. Њиме се уводи читав низ нових приступа, већ поменути социолошки институционализам, рационални избор, али и мрежни и конструктивистички приступ.

ЕФИКАСНОСТ И КРИЗА ИНСТИТУЦИЈА

Актуелне теорије институционализма и развоја демократије пружају значајну пажњу ефикасности политичких институција, најзначајнијем политичком питању модерног доба. Питање институционалне ефикасности у директној је узрочно-последичној вези са кризом легитимитета. Читав теоријски правац који почиње да се развија почетком седамдесетих година бави се проблемом „немогућности адекватне владавине“ и легитимитетом. Еминентни аутори из различитих струја друштвене мисли суочили су се са сложеним подухватом истраживања структуралних узрока кризе ефикасности институција. Овај период обележава постепено кретање ка ономе што почетком деведесетих година поприма форму све тешње међузависности и глобализације. Плејада теоретичара, међу којима се посебно истичу они левичарске провинијенције (Хабермас, Дарендорф, Цирн, Минх, Бек, Хелд, Шарф, Волерштајн итд), покушавају да пронађу факторе који су довели до урушавања „државе благостања“. Три деценије након II светског рата, биле су обележене њеним екстензивним развојем, након чега долази до њеног постепеног опадања и замене једним стриктним неолибералним концептом.

Бек у својој визији „друштва ризика“ говори о три облика одговора на последице глобализације, одн. три вида протекционизма, линија одбране.⁶⁾ Први се односи на тзв. црни протекционизам, где постоји тежња очувања унутрашњих идентитета, традиција и култура. Један од најочигледнијих примера је рађање модерне европске

6) Бек, Улрих, *Rizično društvo. U susret novoj moderni*. Београд: Филип Вишњић, 2001.

деснице, одговор на паневропске идеје. Евроскептични политички покрети, изразито су присутни у земљама ЕУ, и у последње време добијају све значајнију подршку. Оно што је симптоматично је да да је дошло до бркања неких идеја левице и деснице. У Аустрији је недостатак радних места, посебно из мање развијених чланица ЕУ. Премда запошљавање спада у домен социјалне политике, партија Слободе Аустрије као изразито десничарска политичка снага, мобилисала је подршку незадовољних овим сегментом социјалне политике. Упркос свом чврстом „антиимиграторном“ ставу, велики део гласова дошао је и од српских азиланата, због отвореног противљења политици аустријске владе у односу на признавање независности Косова.

Други ниво везан је за испољавања „црвеног протекционизма“, где се угроженост државе посматра као последица појаве мобилног транснационалног капитала. Због специфичности економских услова код различитих земаља, тренутно најмоћнији економски субјекти, ТНК и МНК теже зарад сопствених потреба да своју ефективу изместе у оне регије које сматрају најпријемчивијим. Тим путем они одвлаче енормна средства и онемогућавају матичне државе да убирањем пореза од њих задовоље социјалне захтеве својих грађана. С друге стране, ови транснационални финансијски гиганти, пре свега у државама без јасно дефинисаног става и политике према њима, остављају праву пустош, чинећи их сировинском базом и економском периферијом. Јавља се маса незадовољних, у односу на мали број оних који се залажу за очување оваквог стања. Отуда и тенденције ка затварању унутрашњих тржишта.

Кључни неуспех држава, пре свега најмоћнијих, огледа се у немогућности стварања одговарајућег институционалног оквира којим би се уредило деловање нових економских актера. О томе говори и Волерштајн, у својој визији краха либералне идеологије. Увиђајући немоћ државе у сузбијању оплодне капитала највиших слојева западних друштва, Волерштајн закључује да његова неконтролисана акумулација не може трајати вечно и да ће тренутак у коме ће она достићи врхунац истовремено означити крај либерализма.⁷⁾

Зелени протекционизам настоји да ублажи ефекте нерационалног коришћења природних добара. Многе државе настоје да створе одговарајуће механизме заштите околине и сопствених ре-

7) Волерштајн, И, *После либерализма*, Службени гласник, 2005.

сурса. На тај начин долази до својеврсне институционализације одговарајућих правила понашања у областима околине заштите и одрживог развоја. Ово је приметно како на унутрашњем, тако и на међународном плану. Отуда појава и јачање различитих покрета и партија зелених.

Садашњи моменат карактерисан је транснационалном друштвеном мобилизацијом, без адекватних норми и институција које би покриле то поље, што последично води рађању отпора. Неки, попут Калдор и Кина говоре о стварању глобалног грађанског друштва, где се идеја различитости националних идентитета замењују светским грађанством и космополитизмом.⁸⁾ Да ова визија нема много додира са реалношћу, сведочи све снажнија потреба за испољавањем националних идентитета и инсистирање на очувању оних особина које су карактеристичне за поједине културе и самоидентификацију унутар њих.

Могло би се говорити и о угрожености монопола државе да располаже сувереним правима у регулисању унутардруштвених односа. Тако би се ефикасност у смислу политике означила као могућност водећих политичких актера да преко институција постижу жељене циљеве путем политичке акције. Уколико не постоје одговарајуће институције, институционализовани кодекс који покрива ако не све, онда барем велику већину друштвених односа, не може бити речи ни о пуној ефикасности система. Очигледно је да су се упркос увећавању институционалних аранжмана, друштвене интеракције још несразмерније повећале, па је тим

Средином те, седме деценије прошлога века, група аутора за потребе Трилатералне комисије сачињава опсежан извештај под звучним насловом „Криза демократије“.⁹⁾ Наслов рада и обрађене теме неодолјиво су подсећале на студију „Опадање Запада“ коју је Освалд Шпенглер објавио нешто више од пола века раније. Анализа се односила на три регије, САД, западну Европу и Јапан из чијих интелектуалних редова су и поникле идеје о формирању Трилатерале. Њена основна улога била је да владама држава из којих су долазили њени чланови пружи стручно виђење актуелних проблема и могућности за њихово најбезболније превладавање. Аутори подсећају да су у највећем броју земаља процеси демократизације и

8) Caldor, M, *Global Civil Society: An Answer to War*, Cambridge: Polity Press, 2003, Keene, J, *Global Civil Society?*, Cambridge University Press, 2003.

9) Crozier, Huntington, Watanuki, *Crisis of Democracy, Report on Governability to the Trilateral Commission*, New York University Press, 1975.

индустријализације текли паралелно, при чему је индустријализација као облик модернизације доносила прогрес. Процес демократизације се у складу са визијом трајног развоја одвијао неометано.

У истом периоду економисти увиђају да се полако, али неизбежно стиже до критичне тачке унутар тзв. „Кондратјефовог циклуса“, и да ће 1971. слично као и 1921. година означити прекретницу, доводећи до постепене економске стагнације, а накнадно и до регреса чије ће се последице у потпуности осетити крајем XX века. Колико су се ова предвиђања, која су у то доба деловала крајње песимистично показала тачним, потврђује чињеница да су аутори ове студије још тада указивали на појаву кризе чији узроци неће у већини држава бити изазвани унутрашњим факторима, већ ће их одредити спољни. Ипак, овај поглед у будућност, умерен је за деценију касније, услед опијености хладноратовском победом и еуфоричном визијом царства демократије и либерализма.

Садашњи моменат, када је драматична економска рецесија захватила читав свет неодољиво подсећа на ова суморна предвиђања. Хипотекарна криза, зачета у САД неконтролисаним задужевањем грађана и државе, прелила се и на остатак планете са девастирајућим последицама. У позадини овога, лежи дуготрајна криза институција, које нису успеле да изнађу прави одговор на увећавање и промену друштвених интеракција. Нespoјивост садашњих институција и нових друштвених односа најочигледнија је на примеру САД, али и неких других западних земаља. Показује се да је претерана отвореност ових друштава за најразличитије облике спољних утицаја посматрана као њихова суштинска предност, управо и највећа мана.¹⁰⁾ Отуда покушаји повратка у „сопствено двориште“, протекционизам у односима са комплементарним економским системима и тежња ка ограничавању појединачне слободе кроз повратак „државе благостања“ и јачање социјалних мера влада. Глобализација, која је требала да отвори пут у супрематију западних држава угрозила је капацитете њихових влада и могућност потпуне контроле, пре свега у економској сфери. Јавна политика, сегмент владиног утицаја на свакодневни живот појединаца, са стварањем нових, транснационалних елита удаљила се од грађана, не водећи рачуна о њиховим стварним потребама. На овај

10) Попер, Карл, *Отворено друштво и његови непријатељи*, Правни центар, Сарајево, 1998.

начин владе најмоћнијих држава постале су пуки сервиси „монополског капитализма“.

Дошло је до промене система вредности, од оних прожетих јавним духом и колективизмом до задовољавања жеља и интереса уског круга појединаца. Ови процеси постепено су довели до повећавања дозе скептицизма према владама широм света. То је најупечатљивије у случају транзиционих политичких система где демократизација не иде у корак са економским развојем, већ су присутни ретроградне тенденције, изражена стагнација и опадање. Де Токвил, у свом класичном делу „Демократија у Америци“ истиче потребу уједначавања динамике развоја асоцијативних облика демократије и једнакости услова за све. Он каже „...постоји једна ствар која би требала да буде прецизнија и јаснија од свих других. Уколико људи желе да остану цивилизовани или да то постану, уметност удруживања мора нарасти и развијати се у складу са растом једнакости услова.¹¹⁾

Најбоља синтагма за опис актуелне кризе легитимитета политичких институција условљене смањеном ефикасношћу је „демократски дефицит“. У нешто ширем контексту, демократски дефицит би се могао означити као појава опадања поверења у политичке институције и јавни поредак изазван нејасном расподелом надлежности, недовољном транспарентношћу и неефикасношћу влада у суочавању са свакодневним проблемима грађана. Овде је неопходно истаћи да за овакво стање одговорност не сносе искључиво владе држава, него и међународне организације које наметањем многоструких критеријума од споља подривају њихов ауторитет.

Из свега наведеног, могуће је извести неколико закључака. Један од централних је да полуге моћи, изражене кроз сувереност народа у управљању њиховим судбинама, постају све удаљеније. Уместо тежњи ка децентрализацији и деконцентрацији власти чиме би се омогућило веће присуство јавности у политичком животу, осетнији је централизам који води разуђености друштвених класа. Премда многи системи декларативно истичу важност овога, ти принципи се примењују у све мањој мери. Тако је ЕУ посебно истакла принцип субвенционисаности зарад увећања политичке партиципације свих њених грађана. Удаљеност евробироократије, стање где не постоји директна веза утицаја *populusa* на јавну политику,

11) De Tocqueville, Alexis, *Democracy in America*, Phillips Bradley edn. New York, 1955, стр. 118.

у старту је негирало његову примену. Европски Парламент, једини демократски легитиман орган није успео да се избори за јачу позицију у односу на друга тела, док је његов рад готово неприметан за најшире друштвене слојеве. Иако је ово један од најизразитијих примера, то је очигледно и у другим системима широм света. Данашње време и будућност институција које познајемо, биће умногосте одређена спремношћу политичких елита да изнађу одговарајуће модалитета за усмеравање процеса доношења одлука ка локалним заједницама и примени облика непосредне демократије.

Друга тешкоћа је неодрживост тенденција ка још израженијим социјалним расцепима. Практично се показало да у друштвима са увреженом традицијом социјалних мера владе, постоји већи степен друштвене хомогенизације. Сливовита илустрација овога је документарни филм Мајкла Мура „Жеђ за насиљем“, где аутор компаративно посматра стање америчке и канадске нације. Он према броју крвних деликата, показује да у америчком друштву које почива на кристалној неолибералној формули, постоји далеко веће незадовољство не само постојећим друштвеним односима, него и институцијама и државним поретком. С друге стране, у Канади развијене институције социјалне политике пружају сигурност свим грађанима, поменути друштвени расцепи су сведени на минимум.

Не би требало сметнути с ума да садашњи тренутак обележава изразита динамика промена. Из тог разлога, политички одлучиоци би требало да поседују две особине. Једна од њих је јасна визија глобалних кретања, јер без ње не може бити континуираног развоја и примене одговарајућих модела. Друга карактеристика је повезана са већ поменутиим легитимитетом. Дакле, политичка елита треба недвосмислено да покаже спремност приближавања грађанима, исказивањем воље за испуњавање нараслих захтева.

Једна од основних тешкоћа са којом се актуелни институционализам суочава је гомилање све већег броја друштвених интеракција. Очигледно је да још увек нису развијени одговарајући механизми којима би се ово растуће поље у потпуности покрило.

Уколико се у скороје време не изнађу одговори на ова питања, постоје реални изгледи да ће и након превазилажења тренутне кризе, убрзо уследити и нови кризни циклуси. Потврђује се да је рационална институционална поставка неопходан предуслов ширег друштвеног развоја. Модерне институције морају поседовати

изузетну прилагодљивост, спремност да се одговори на захтеве времена и све учесталије промене не само унутрашњег карактера, већ и у оквиру ширег, глобалног окружења.

Petar Matic

THE FUTURE OF INSTITUTIONALISM PROCESSES AND CHANGES IN 21st CENTURY

Summary

The main objective of this article is to examine new approaches in institutional analyses and its actual crisis, which develops parallel with ongoing economic tendencies. Using different hypothesis and methods in article construction, author tries to provide some modalities in institutional problems solving in a more pragmatic view. Acceleration of history and connected processes dramatically raises question on old institutionalism ability in providing adequate framework for social development. Neoinstitutionalistic theory tries to provide some new approaches to these questions, bringing back institutions to politicology, as a basic discipline. Author analyses content of most relevant theoretical works in the field. Comparative method is used on examples, where author tries to evaluate different trends in new institutional literature.

Key words: Institutions, Institutionalisation, Institutionalism, Modernisation, Transition, Public policy, Political actors, Political elite, Efficiency, Legitimacy, Democratization

ЛИТЕРАТУРА

- Волерштајн, И, *После либерализма*, Службени гласник, 2005.
- Попер, Карл, *Отворено друштво и његови непријатељи*, Правни центар, 1998
- Jan-Erik Lane, Svante Ersson, *The New Institutional Politics: Performance and Outcomes*, Routledge, 2002.
- De Tocqueville, Alexis, *Democracy in America*, Phillips Bradley edn. New York, 1955.
- Eisenstadt, N, S, "Institutional Patterns of Political Modernisation", *Civilisations*, No. 4, 1962.
- Eisenstadt, N, S, "Institutionalisation and Change", *American Sociological Review*, Ap. 1964
- Јовановић, Милан, *Политичке институције у политичком систему Србије*, Институт за политичке студије, 2008.
- Стојадиновић, Миша, "Србија пред изазовима", *Српска политичка мисао*, 3/2009, Институт за политичке студије, 2009.

- Crozier, Huntington, Watanuki, *Crisis of Democracy, Report on Governability to the Trilateral Commission*, New York University Press, 1975.
- Caldor, M, *Global Civil Society: An Answer to War*, Cambridge: Polity Press, 2003.
- Keene, J, *Global Civil Society?*, Cambridge University Press, 2003.
- Бек, Улрих, *Rizično društvo. U susret novoj moderni*. Beograd, Filip Višnjić, 2001.
- *Oxford Handook of Political Institutions*, Oxford University Press, 2006.

Resume

In this article author reexamines old institutionalism providing new theoretical approaches to institutional design. Modern institutions are facing wide variety of problems, such as efficiency, legitimacy and inability in covering new types of social interactions. Globalization, which undermines state sovereignty, and its underlying processes, create more complex, dynamic environment for institutional building. Achieving new, cosmopolitan look, political elite, has created more visible gap between them and rest of belonging societies. Future of known institutions depends upon their willingness to address on all above mentioned questions. Giving more attention to local communities, public policy and readiness to support basic civic needs, can reduce current democratic deficit, bringing back legitimacy to political institutions and order. New institutional theories deal with this topic differently from the old one. In forthcoming years, we will see real possibilities of models given by new institutional conceptions trying to address these problems.

Овај рад је примљен 18. марта 2010. а прихваћен за штампу на састанку Редакције 25. маја 2010. године.